

Olikheter och ölikheter

TEXT: CHRISTIAN PLEIJEL

Den 7 oktober 2011 organiserade ALCIS en konferens i Mariehamn om de europeiska öarnas utveckling. Orsaken var publiceringen av en brett upplagd studie om Europas öar som 2008 hade beställts av ESPON (European Spatial Planning Observation Network) och tagit tre år att utföra.

ESPON är ett europeiskt forskningsprogram som utför tillämpad forskning på europeisk territoriell utveckling, konkurrenskraft och sammanhållning. En ny typ av ESPON-studier är utformade som mål-inriktade analyser baserade på specifik efterfrågan från aktörer. Det innebär att regioner utifrån sina behov kan begära analyser inom olika områden. Den här studien är just en sådan efterfrågad analys.

Vad skulle studeras?

Är öarna en del av den europeiska ekonomiska, sociala och territoriella sammanhållningen? Går det att minska öarnas olikheter gentemot andra regioner?

Studien ska dra analytiska slutsatser som kan leda till formuleringen av ett ändamålsenligt ramverk av politik och åtgärder för att säkerställa de europeiska öregionernas hållbara utveckling.

Projektspecifikationen ger ett någorlunda svar på vad analysen ska innehålla (någorlunda för att det är skrivet på EU-iska):

- 1) För det första ska analysen ge en insikt i öarnas territoriella strukturer och dynamiker, särskilt när det gäller utvecklingsbegränsningar och utvecklingsmöjligheter. Den ska basera sig på 4-6 representativa fallstudier som ska säkerställa en skälig geografisk täckning av ESPON-området och resultaten ska överföras till ett

generellt europeiskt sammanhang. Analysen ska utgöra en kunskapsbas för öarnas verklighet och avslöja i vilken omfattning sammanhållningspolitikens instrument effektivt tillämpas på öarna utifrån deras speciella omständigheter.

- 2) För det andra ska analysen innehålla en bedömning av intensiteten av begränsningar som baseras på öars typologi. Olika typer av information ska användas för att peka ut frågor av ö-karaktär och illustrera svagheter och möjligheterna för dessa typer av områden men på samma gång identifiera outnyttjade territoriella möjligheter.
- 3) För det tredje ska studien innehålla en detaljerad analys av villkoren för främjande och utnyttjande av territoriella möjligheter från ett europeiskt, transnationellt, nationellt, regionalt och lokalt perspektiv. Exempelvis ska styrkor och svagheter med existerande nationella och europeiska handlingsprogram och verktyg granskas med specifikt avseende till riktlinjerna när det gäller strukturfonder och statligt stöd.

Analysen ska avslutningsvis leda till slutsatser i form av icke-bindande rekommendationer så att europeisk, nationell och lokal politik kan bli ändamålsenligt anpassad till öarnas verklighet så att öarna kan spela en mer aktiv roll i EU både ekonomiskt och socialt.

Aktörer

De som har varit "aktörer" – det vill säga efterfrågat och aktivt deltagit i studien – har varit Greklands Specialtjänst för strategi, planering & utvärdering av program på generalsekretariatet för Investeringar och Utveckling som är underställt Ministeriet för Ekonomi och Finans (sic!), Maltas Miljö- och Planeringsmyndighet, Verket för Tillväxtanalys i Sverige, Cyperns avdelning för Stadsplanering och bostadsbyggande, Italiens avdelning för Utveckling och Sammanhållningspolitik som är underställd Ministeriet för Ekonomisk utveckling, Balearerna, Sardinien, Bornholm, Gotland, Saaremaa (Ösel) och Åland (som också har företrätt Finland).

Konferensrapport

Det grekiska ministeriet uppdrog arbetet åt professor Ioannis Spilanis vid University of the Aegean – en öbo på ett vidsträckt ö-universitet.

Rapporten

Rapporten består av två delar, fyra bilagor och en atlas på två språk, summa ca 700 sidor:

Del 1	Final report	82 s
Del 2	Scientific report	239 s
Annex I	Supporting material	29 s
Annex II	1 Questionnaire enterprises	3 s
	2 Questionnaire residents	5 s
	3 Attractiveness Analysis	80 s
	4 Questionnaire Best Practice	4 s
Annex III	Case studies	183 s
Annex IV	Analysis of literature	7 s
Islands Atlas (EN)		39 s
Islands Atlas (EL)		39 s

Några centrala begrepp

I rapporten centrala (och ibland svåröversättbara) begrepp är *insularity* (ö-ighet?) *attractiveness* (attraktion), *unattractiveness* (repulsion?) och upplevda avstånd.

Insularity

Ö-ighet är en sammanbindande egenskap för alla öar oavsett storlek, befolkningsmängd och utvecklingsnivå. Ö-ighet kan uttryckas i objektiva och mätbara karakteristika så som liten yta, liten befolkning (= liten marknad), isolation, avstånd samt unika natur- och kulturvärden. Men ö-ighet är också en speciell identitet, en omätbar svårångad kvalitet som endast finns på öar och hos öbor

Attractiveness

En ö är en attraktiv plats för företag och hushåll genom att där finns:

- äkta, småskalig livsmedelsproduktion med hög kvalitet
- ett litet samhälle med behaglig livsrytm och litet ekologiskt fotavtryck
- konstnärlig, vetenskaplig och teknologisk kreativitet med högt förädlingsvärde som tar avstamp i natur och kulturarv

Unattractiveness

En ö hindras i sin utveckling av sin litenhet, av långa avstånd och av isolering, vilket när det gäller företag innebär:

- höga produktionskostnader (inga skalfördelar)
- brist på mark och på naturresurser (scarcity)

▲ Ioannis Spilanis. © Christian Pleijel.

- brist på kvalificerad kompetens
- låg tillgänglighet
- otillräcklig infrastruktur och otillräckliga offentliga tjänster som transporter, kommunikationer, energi
- brist på offentlig och privat företagservice t ex banker och konsulttjänster
- Företag på små öar kan också ha svårare att låna pengar.

När det gäller hushåll är öar mindre attraktiva att bo på emedan:

- där finns färre jobb och begränsade karriärmöjligheter
- höga levnadskostnader (som förvärras av turism)
- begränsad tillgänglighet (synnerligen begränsad i vissa fall)
- låg levnadsstandard vad gäller vissa avgörande områden t ex hälsovård, skolor / utbildning, idrott, kultur)

Slutligen kan klimatförändringen påverka öarna mer än andra europeiska regioner.

Upplevda avstånd

Även öar som inte ligger så långt från fastlandet upplevs ändå avlägsna eftersom sjötransporter är långsammare än vägtransporter. På Åland är t ex avståndet från Långnäs hamn till Sottunga 24 kilometer. Det är inte detta avstånd som utgör ett hinder för att bo och arbeta på Sottunga – det är den tid det tar att färdas. På en åländsk landsväg tar det drygt 20 minuter att köra samma sträcka om du håller 70 km/h. För en sottungbo tar det 1 timme och 15 minuter. På den tiden kör man på landsväg 80 kilometer. 80 kilometer är det avstånd fastlänningar upplever till Sottunga. Det är som om Sottunga låg öster om Kökar, i höjd med Jungfruskär.

Till Houtskär tar det 30 minuter med färjan, alltså är det upplevda avståndet 35 kilometer. Som om Houtskär låg i trakten av Kumlinge.

Till Utö tar det fyra timmar. På land är människor vana att färdas ca 300 kilometer på den tiden. Som om avståndet från Pärnäs till Utö vore det samma som till Kotka eller Västerås.

Konferensen

I konferensen den 7 oktober deltog Skärgårdarnas Riksförbund och Verket för Tillväxtanalys från Sverige. Från Åland kom politiker, forskare och tjänstemän på landskaps- och kommunal nivå. Finland representerades av Pia Prost från Egentliga Finlands byar samt av statistiker Jouko Kinnunen som granskat studien för Östra Finlands universitets räkning.

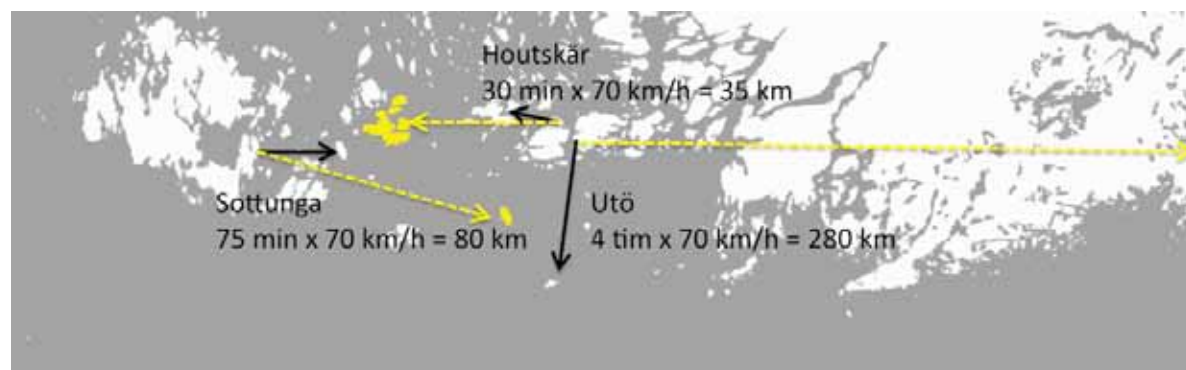
Huvudtalaren var Ioannis Spilanis som redovisade:

- allmänna slutsatser (General Conclusions), varvid han bland annat gick igenom studiens ö-typologi som är en schematisk presentation av de i studien ingående öarna där de är ordnade i en matris efter sin yttorlek på den ena axeln och efter ett index på den andra axeln. Detta index består av BNP, sysselsättningsgrad, åldersstruktur och befolkningsutveckling.
- Policy-rekommendationer till EU (Recommendations for EU Policy)
- ö-strategier inom den europeiska 2020 strategin (Islands' Strategy Within a European perspective), en mycket uppskattad bild
- råd till Åland (How to Implement this Strategy to Åland Islands)

► Överst: Ö-typologin. Mitten: Ö-strategier inom den europeiska 2020 strategin. ▼ Upplevda avstånd.

ESPIN	
Islands' strategy within a European perspective	
EUROPE 2020 Strategy	Islands 2020 Strategy
1. Smart growth: developing an economy based on knowledge and innovation	1. Qualitative islands: focusing on qualitative products and services using local resources
2. Sustainable growth: promoting a more resource efficient, greener and more competitive economy	2. Green islands: diminishing the use and growing the reuse of scarce resources as water, land, energy in the production of goods and services
3. Inclusive growth: fostering a high-employment economy delivering social and territorial cohesion	3. Equal Opportunities islands: giving the same opportunities to insular companies and populations to perform as in European mainland

▲ Konferensen följdes av en intresserad publik © Christian Pleijel.

Kritiska röster

Professor Godfrey Baldacchino – som deltog från Kanada via Skype – kommenterade studien och pekade särskilt på värdet av att utveckla öarnas attractiveness i stället för att fokusera på problem, svårigheter, handikapp.

Baldacchino efterlyste exempel på öar som har brutit avfolkningstrenden (inte bara i Europa). Han påpekade att uthållighet på öar måste också omfatta hur vi bäddar för nästa generations öbor (tex skolor). Slutligen gratulerade han ESPON-studien till att ha utförts med forskare och praktiker hand i hand vilket är positivt.

Jouko Kinnunen från Ålands statistik- och utredningbyrå (www.asub.ax) lämnade bla synpunkter på studien:

- nyttan av nya perspektiv och jämförande studier, "Islanders don't see beyond their own island".
- att typologin är intressant och deskriptiv men statisk. Dess index lämpar sig inte för löpande uppföljning.
- att öar borde jämföra sig med andra öar och olika regioner också utanför EU 27.
- vad händer med öar som får fast förbindelse? Det skulle omvänt kunna visa "the importance of transport costs within the island context".
- möjligheten att göra policy-experiment (t ex att "släppa lös" hembygdsrätten i skärgårdskommunerna)

– den sektoriella politiken är inte i fas med regionalpolitiken.

Wolfgang Pichler från Tillväxtanalys höll en kort genomgång av öpolitiken i Sverige. Han berörde bland annat behovet av bättre koordinering av EU-politiken, sektorspolitiken och att kompensations för nackdelar är ett omodernt och närmast oanvändbart argument i regionalpolitiken.

Konferensdeltagarna beslöt att följa upp resultaten av studien på ESINs nästa årsmöte som hålls i på Mull Island utanför Skottlands västra kust i september 2012.

Dokumentationen från konferensen finns på AICIS hemsida www.aicis.ax. Studien i sin helhet finns att läsa på <http://geo-ellanikos.aegean.gr/espon>, username: SC, password: obscureisles. ♦

Artikelförfattaren

Christian Pleijel är företagare och konsult som bor på Kökar och arbetar på distans med trafikplanering, organisations- och ledarskapsfrågor.

Adress: Överboda, AX-227 30 Kökar
Tfn: + 358 (0)18-55923 / +358 (0)457-342 88 25
e-post: christian@pleijel.ax